

Přemysl Rosůlek: *Politický secesionismus & etické teorie.* *Allen Buchanan a jeho kritici*

Brno: Barrister&Principal, 2014, 171 s. ISBN: 978-80-7485-037-0

JAN BLAŽEK¹

Předkládaná kniha *Politický secesionismus a etické teorie: Allen Buchanan a jeho kritici* je zajímavým příspěvkem do české akademické debaty o dlouho opomíjeném fenoménu politické secese. Jeho uvedení do širšího akademického povědomí je o to podstatnější, čím více se politická secese stává jedním z rozhodujících témat (nejen) našeho bezprostředního okolí, ať už to byla dříve otázka Kosova a dalších balkánských regionů, nověji pak potenciální secese Skotska, Baskicka, Katalánska či Lombardie, události ve východoukrajinských oblastech a na Krymu či nejaktuálněji napětí v jihovýchodním Turecku. Autor předkládané publikace, Přemysl Rosůlek, působí na Západočeské univerzitě, kde se věnuje otázkám spojenými právě s tématem secese, zejména pak nacionalismu, Balkánskému regionu a etickým otázkám současné politické filosofie.

Kniha *Politický secesionismus a etické teorie* má do značné míry přehledový charakter. Jde ovšem i za rámec pouhé deskripce a usiluje o zhodnocení klíčových (anglosaských) normativních přístupů na poli politicko-filosofické analýzy secese. Důraz na etický rozměr secese, resp. etický pohled na fenomén secese, považují za rozhodující přínos české politické vědě, v níž stále dominují deskriptivní a explanatorní přístupy zkoumání politických fenoménů.

Kniha se skládá ze čtyř kapitol, které jsou jasně strukturované a tvoří logický a koherentní celek. Autor v ní demonstrovuje téměř encyklopedické znalosti literatury zabývající se politickou secesí, ať už v dílčích kapitolách nebo v rozsáhlém poznámkovém aparátu. Velmi zajímavým momentem je také sbírka tematických map a infografik ve střední části knihy, která dodává publikaci větší plasticity a čtivějšího rázu.

Hlavním čtyřem kapitolám předchází úvod, v němž se setkáme s drobnou chybou, neboť název na titulní straně publikace neodpovídá názvu zmíněnému

¹ Doktorand, Ústav mezinárodních vztahů, Nerudova 3, 118 50 Praha 1, Česká republika / Institute of International Relations, Prague, Czech Republic. Contact: blazek@iir.cz.

v úvodu (s. 11). Hlavním poselstvím úvodu je však stručné a jasné shrnutí, že jádrem a jakousi vůdčí linkou, která stmeluje předkládanou knihu, je remediální teorie secese Allena Buchanana, resp. její konfrontace s teoriemi národního sebeurčení a teoriemi plebiscitními, stejně jako konfrontace s komplexitou politické praxe.

V úvodu také autor jasně vymezuje základní výzkumnou otázku, která navazuje na výše zmíněné: je remediální teorie secese Allena Buchanana morálně ospravedlnitelná? Na tuto hlavní otázku navazují dvě dílčí podotázky. První se týká etických principů jednotlivých normativních přístupů: která ze tří zkoumaných teorií je morálně ospravedlnitelná? Druhá podotázka pak usiluje o navázání na politickou praxi: je možné etické principy Buchananova přístupu nadřadit dalším dvěma teoriím (s. 12)? Nakonec úvod nabízí jasně vymezenou a elegantně popsanou strukturu knihy, stejně jako stručný, nicméně hutný výklad metodologie opřené o gadamerovskou hermeneutiku a komparativní politickou teorii.

Autor konstatuje, že obsah prvních dvou kapitol je ryze instrumentální a slouží pouze k co nejpřesnější definici fenoménu secese – chápané jako odtržení od státu –, resp. k vymezení rozhodujících kritérií pro komparaci daných normativních teorií, rozebíraných v kapitole třetí.

V kapitole první autor nabízí etymologické uchopení pojmu secese společně s vymezením mnohosti jeho významů, přičemž připomíná, že secese ve smyslu moderněpolitickém – státocentrickém – se začíná objevovat především až v 19. století (s. 19). Hlavní náplní kapitoly je však zejména vymezení hranic fenoménu ve vztahu ke spřízněným pojmům a též přehled klíčových typologií. Autor pak kontrastuje pojem secese s dalšími blízkými fenomény jako sebeurčení, separatismus, iredentismus nebo vyloučení. V jednoduchosti lze říci, že secese je pouze jednou z forem sebeurčení; separatismus je formou oddělení od původního státu, ovšem při zachování jeho územní celistvosti; iredentismus je odtržením území od jednoho suverénního státu a připojení ke státu jinému; a nakonec vyloučení je nedobrovolné vyčlenění určitého území původního státu. První kapitola také nabízí chronologickou typologii členící případy secese na dekolonizační a posléze ty, které přicházejí v období tzv. nového světového řádu. Rozlišuje také secese jednostranné a konsensuální. Autor také nabízí diskusi vztahu secese k pojmům legality a legitimacy. Nabízí taktéž kontextualizaci studia secese v současných sociálních vědách. Zdůrazňuje, že jeho kořeny spadají zejména do mezinárodního práva, a ačkoliv se dnes výzkumu secese věnuje celá řada disciplín, jeho nástup začíná teprve v období 70.–80. let 20. století, tedy v kontextu sociálních procesů vrcholení dekolonizace, štěpení dekolonizovaných států, rostoucích separatistických tendencí oblastí v západních zemích jako je Baskicko, Skotsko či Quebec, či fenoménu rozpadu postkomunistických zemí v 90. letech.

V druhé kapitole autor pokračuje v deskriptivním trendu nastoleném v kapitole první a skrze rozbor existujících vysvětlujících přístupů zkoumá možnou škálu příčin secese a její průběh. Autor tak v krátkosti rozebírá přístupy zabývajícími se dílčími problémy secese; zastoupeny jsou např. *teritoriálně-ideologická dimenze* (Ivo D. Duchacek); *etnicita, náboženství, bezpráví a sousedství* (Crawford Young); secese jako *důsledek socio-historického procesu* (Anthony D. Smith) či *vztah mezi secesionistickými skupinami a ekonomickými podmínkami* (Donald L. Horowitz). V závěru druhé kapitoly autor vymezuje kauzální strukturu definice opřenou o sedmibodovou příčinnou souvislost potenciální secese vyvěrající z rozborů prvních dvou kapitol (s. 52). A na ní pak bezprostředně navazuje svou definicí secese jakožto komplexního a úspěšného odtržení:

„V důsledku deficitu ve vztahu mezi centrem a periferií se v politickém systému ustanoví politické hnutí, definované zpravidla kulturně či teritoriálně, které, podporované většinou obyvatel potenciálně secesionistického regionu, artikuluje záměr ustavit vlastní stát v hranicích území s argumentem oprávněného nároku na tento politický akt a na území regionu, vyhlásí nezávislost, ustaví mocenské orgány nového státu, vykonává kontrolu nad územím regionu a získává plnohodnotné uznání od existujících států, mezinárodních organizací i od státu, do něhož se skupina i s územím vyčlenila“ (s. 53).

Z této definice pak autor vyzdvihuje několik rozhodujících kritérií, která slouží jako pilíře komparativního rámce pro analýzu normativních teorií – tedy teorie remediální, národního sebeurčení a plebiscitní. Těmito kritérii jsou 1) legitimita secesionistického axiomu, 2) legitimita práva na secesi, 3) legitimita teritoriální dimenze, 4) etika mezinárodního práva a konečně 5) etika uznání států (s. 53).

Ačkoliv autor přiznává, že úkol prvních dvou kapitol je ryze instrumentální, je namístě se ptát, zdali rozmáchlá deskripce není cílem sama o sobě, právě z toho důvodu, že dané téma není v našich končinách příliš známé. Pokud tomu tak je a jde tedy o vyjasnění tématu pro otevření dlouhodobější akademické diskuse, pak je možné úvodní dvě kapitoly chápat jako přínosné. Pokud mají naopak opravdu sloužit ryze instrumentálně, je otázkou, nakolik bylo nutné je pojmut opravdu takto honosně a zdali jich bylo opravdu třeba pro vymezení srozumitelné a dobře podložené definice. Přece jen, obě kapitoly – zejména kapitola druhá, která působí kvůli nedostatku prostoru kuse a útržkovitě – dodávají publikaci spíše ráz diplomové práce než odborné publikace zkušeného akademika s kritickými normativními cíli. Budí tak dojem zbytečného balastu okolo skutečného jádra knihy, na které čtenář čeká 55 stran.

Klíčovou část knihy tvoří třetí kapitola nazvaná „Secese a legitimita – normativní teorie secese“, ve které se konečně čtenář dočká toho, co slibuje titul knihy. Kapitola je uvozena krátkým politicko-filosofickým přehledem, kde autor demonstrovuje neochotu politické filosofie zabývat se tématem secese. Krátký úvod

uzavírá připomenutím, že tématem se secese stává až v období 80. let 20. století. Třetí kapitola je rozdělena do tří podkapitol, přičemž každá na základě výše zmíněných kritérií rozebírá jeden ze tří zmiňovaných normativních proudů: a) Remediální teorie secese Allena Buchanana, b) Teorie národního sebeurčení a c) Plebiscitární teorie.

Jádro Buchananova přístupu – který je vůdčí osobností na poli akademické reflexe secese – tvoří jasné stanovisko apriori odmítající jednostrannou secesi, až na výjimky odtržení se v případech: a) hrubého, systematického a dlouhodobého porušování lidských práv, případně fyzického ohrožení členů skupiny, které může mít až charakter genocidy; b) předchozí svévolné anexe suverénního státu a c) konsensuální secese. Buchanan dodává ještě několik dalších bodů, které ovšem dle něj neobstojí jako samostatná kritéria legitimizující jednostrannou secesi.

Buchanan staví svou zásadní antisecesionistickou pozici na snaze uchovat v mezinárodním řádu co největší stupeň stability a míru. Kromě obavy z toho, že odtržená území liberálně demokratických států nebudou hájit základní liberální hodnoty, má Buchanan strach z otevření Pandořiny skříňky nekončícího řetězu secesí, které vyvolají chaos a destabilizaci mezinárodního systému (s. 60). Buchanan věří, že „výkonné a spravedlivé státy jsou schopné vynutit dodržování funkčního právního řádu, zajistit fyzické bezpečí jednotlivcům a skupin, bránit hodnoty jednotlivců a skupin a umožnit občanům výkon jejich práv na politickou participaci“ (tamtéž). Skrze odpor vůči secesi brojí Buchanan proti touhám po homogenizaci a naopak věří, že v hranicích konstitučních demokracií lze hájit diverzitu, pluralismus a sebeurčení. Zvláštním paradoxem vztahujícím se k Buchananovu přístupu k území a hranicím je skutečnost, že sám reflektuje krvavou historii většiny států, resp. jejich hranic, a přesto volá po normativním primátu uchovávání jejich současné podoby.

Druhá podkapitola je věnovaná rozboru teorií národního sebeurčení. Jak autor uvádí, jejich kořeny vychází z komunitaristické kritiky liberalismu, které ve svém atomizovaném pohledu na subjekt přehlíží roli politických komunit, zejména národních.

Pro autory jako David Miller představuje národ morální společenství, zejména díky sdílené kultuře a vzájemně uznávaným závazkům a též ochotě chránit společné národní zájmy, navzdory vědomí sociálně konstruovaných (B. Anderson) a často mytických kořenů národních společenství. Margaret Moore pak legitimitu národa ilustruje na metafoře rodiny a tvrdí, že morálně ospravedlnitelný je jen tehdy, pokud není hierarchický, exkluzivní a despotický. Autoři teorií národního sebeurčení se ovšem vyhýbají ryzímu nacionalismu. Určování hranice mezi legitimním patriotismem a zavrženímhodným rasismem je však jedním z problémů těchto přístupů.

Probíraní autoři také vymezují ty formy národa, které si stát zaslouží a které nikoliv, a tvrdí, že právo na secesi mají jen některé tzv. separované národy (národy s jasně separovanou identitou od majoritního národa; např. Kurdové v Turecku), na rozdíl od imigrantské skupiny, etnicky smíšeného regionu a národní menšiny s duální identitou. Podle Millera má separovaný národ nárok na secesi, pokud splní podmínky oprávněného nároku na teritorium, relativní homogenity secesionistického regionu a principu distributivní spravedlnosti. Miller neprosazuje, aby každý národ měl vlastní stát, který nepovažuje za jedinou cestu sebeurčení. Rosulek také nabízí kritiku tohoto proudu na Buchananovu adresu, kdy je mu vyčítána nejednoznačnost a nekoherence velmi omezených možností secese. Stejně v opačném gardu reflektuje Buchananovu kritiku teorií národního sebeurčení, navazující na obavy zmíněné výše. Buchanan má strach, že takto legitimovaná secese povede k vlně vzednutí etnonacionalistického násilí (s. 88). Dále zpochybňuje jasné hranice národů a etnolingvistické pojetí národa, zdůrazňuje flexibilitu a dynamičnost kultur a v neposlední řadě má obavy z potlačování pluralismu a expanze rasistické verze nacionalismu.

Posledními z rozebíraných teorií jsou ty plebiscitní. V jádru jejich uvažování stojí zejména princip sebeurčení, který ovšem není limitován poměrně úzce vymezeným (legitimním) národním společenstvím, nýbrž je vázán na tzv. teritoriálně kompaktní skupiny, které mají za sebou historii „kontinuální existence jako distinktivní entity, které samy sebe takto vnímají“ (s. 94). Za takové entity považují někteří autoři dokonce i města. Autoři jako Harry Beran nebo Daniel Philpott pak dodávají další liberálně demokratické principy, v nichž ukotvují nárok na sebeurčení, ať už se jedná o Beranovu svobodu nebo Philpottovu kantovskou autonomii.

Plebiscitární teorie jsou ze všech zmíněných „nejlibertariánštější“, čili kladou nejméně normativních překážek praxi secese. Tyto přístupy se ostře vymezují vůči státocentrickému předpokladu, který platí u většiny teoretického uvažování o tomto fenoménu. Například Harry Beran tvrdí, že legitimitu pro secesi má každá výše zmíněná skupina, která o ni usiluje, za předpokladu, že je secese morálně a prakticky uskutečnitelná. Ačkoliv ji podmiňuje dalšími dílčími principy – jako například právo na secesi od většinové oblasti či liberálně demokratický charakter odtržené oblasti –, tak v porovnání s dvěma výše zmíněnými přístupy se jedná o proud k jednostranné secesi zdaleka nejvstřícnější. Na rozdíl od dvou výše zmíněných proudů nevyžadují tyto autoři a autorky legitimní nárok na území a jejich postoj k hranicím je velice flexibilní. Plebiscitární přístupy podkopávají tendence na naturalizaci a reifikaci současných hranic. Jako jedna z klíčových výtek ve vztahu k Buchananovi zaznívá, že jeho volání po míru a stabilitě není o nic lepší než volání po sebeurčení, a jedná se tudíž jen o hodnotovou volbu, nikoliv objektivně správnější kritéria (s. 106). Buchanan naopak podkopává potřebu souhlasu lidu k zajištění legitimacy státu a taktéž vyžaduje platný nárok na území. Stejně tak odmítá, že stačí rozhodnutí – nějaké – většiny k odtržení, zejména na

základě argumentu, že se velká část populace takto stává nechtěnými občany jiného státu, což považuje za nedemokratické.

Závěrečná kapitola nabízí autorův shrnující a hodnotící komentář v komparativním pohledu, s důrazem na Buchananův přístup. V úvodu kapitoly autor lehce shrnuje rozebírané přístupy, aby se pak zaměřil na komentář k jednotlivým kritériím vyplývajícím z jeho definice. Kapitola je doplněna o celou řadu příkladů z politické praxe, což dává předchozí primárně normativně teoretické analýze čtivý charakter a přibližuje dané teorie laikům, kteří se na politických teoriích tolik nepohybují.

Autor knihu uzavírá zodpovězením výzkumných otázek, které si vymezil v úvodu knihy a shrnuje: „Na základě komparace a výsledků následné analýzy a evaluace teorií na vytyčených kritériích se odvážím konstatovat, že etické argumenty Allena Buchanana, stejně jako analýza dalších teorií, vykazují závažné slabiny... [a]ni jedna z těchto zkoumaných teorií sama o sobě neposkytuje univerzální etický návod na komplexní řešení morality secese“ (s. 139). Dle autora může být eticky nejudržitelnější hybridní teorie kombinující prvky teorie národního sebeurčení a plebiscitní teorie.

Za nejrozporuplnější část knihy považují zejména výběr kritérií, která měla sloužit jako evaluativní nástroje pro určení etické hodnoty jednotlivých přístupů. Z empirie a explanatorních teorií vyvozená definice měla sloužit jako normativní hledisko určující morální hodnotu dílčích přístupů. Samotná kritéria však nemají jasně daný normativní charakter, na jehož základě by se dala určit etická hodnota jednotlivých přístupů. Mohou velmi dobře sloužit pro vytyčení dílčích rysů, na které se v komparaci zaměřit a které popsat, nepůsobí však jako „vnější“ normativní hodnota, která by mohla rozhodnout o etické oprávněnosti jednoho z nich na úkor jiného.

Další moje výtky míří na obsah poslední čtvrté kapitoly, která do značné míry pouze replikuje obsah kapitoly třetí. Mnohem zajímavější by bylo, kdyby se autor pokusil zmíněné teorie nějak obohatit, resp. překonat v tom duchu, který zmínil v závěru. Na druhou stranu je zřejmé, že se v této publikaci nejednalo o autorův záměr; o to více doufám, že se takového kroku dočkáme v autorově další knize.

Kniha *Politický secesionismus a etické teorie: Allen Buchanan a jeho kritici* – jak konstatoval autor v závěru – ukazuje bezzubost dosavadních (anglosaských) přístupů na poli studia politické secese. Rozebírané přístupy nereflektují vývoj na poli etické teorie poslední doby, který lze sledovat například na poli kosmopolitní teorie a kosmopolitní demokracie. Zde se upouští od chápání normativní teorie jakožto expertního formulování sady pravidel a důrazu na institucionální a právní ukotvení, které by se pak mělo zevnějšku aplikovat na sociální realitu, a klade se mnohem větší důraz na (emancipatorní) politickou a sociální praxi.² Bude proto

² Mezi jinými viz Ingram (2013); Nyers (2003); Leung (2013); Kurasawa (2004); Pieterse (2006); Jabri (2011); Mignolo (2000).

zajímavé sledovat další výzkumné aktivity autora, konkrétně v tom ohledu, zdali bude teoretické úsilí na poli teorie secese sledovat obdobné trendy, resp. zdali se sám autor vydá obdobným směrem.

I přes výše zmíněné výhrady je recenzovaná kniha dozajista hodnotným přínosem pro českou politickou vědu a politickou teorii. Hodná doporučení je pro všechny, kdo při studiu secese usilují o překročení omezujících mantinelů explanatorních přístupů, stejně jako pro všechny milovníky přínosu politické filosofie a etiky pro politickou vědu.

Literatura

- Ingram, James (2013): *Radical Cosmopolitics the Ethics and Politics of Democratic Universalism*. New York: Columbia University Press
- Nyers, Peter. (2003): „Abject Cosmopolitanism: The Politics of Protection in the Anti-deportation Movement.“ *Third World Quarterly* 24(6): 1069–093. DOI: 10.1080/01436590310001630071
- Leung, Gilbert (2013): „Cosmopolitan Ethics from Below.“ *Ethical Perspectives* 20(1): 43–60. DOI: 10.2143/EP.20.1.2965124
- Kurasawa, Fuyuki (2004): „A Cosmopolitanism from Below: Alternative Globalization and Creation of a Solidarity without Bounds.“ *European Journal of Sociology* 45(2): 233–255. DOI: 10.1017/S0003975604001444
- Pieterse, Jan N. (2006): „Emancipatory Cosmopolitanism: Towards an Agenda.“ *Development and Change* 37(6): 1247–57. DOI: 10.1111/j.1467-7660.2006.00521.x
- Jabri, Vivienne (2011): „Cosmopolitan Politics, Security, Political Subjectivity.“ *European Journal of International Relations* 18(4): 625–644. DOI: 10.1177/1354066110397218
- Mignolo, Walter (2000): „The Many Faces of Cosmo-polis: Border Thinking and Critical Cosmopolitanism.“ *Public Culture* 12(3): 721–748. DOI: 10.1215/08992363-12-3-721